

KARACA OĞLAN'IN TÜRKÇE DIŞINDAKİ BİR DİLDE (İNGİLİZCE) YAYIMLANAN İLK ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Review on Karaca Oğlan's First Poems Published in a Language other than Turkish (English)

 Mehmet ÇETİNKOL
Millî Eğitim Bakanlığı, Bilim Uzmanı, Osmaniye, Türkiye, mehcetinkol@yandex.com.

 Öğr. Gör. Halil SARI
Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Sivas, Türkiye, halilsari@stu.aydin.edu.tr.

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received
31.05.2023

Kabul/Accepted
28.06.2023

Sayfa/ Page
111-125

Öz

Karaca Oğlan, Türk saz şiirinin öncü âşıklarındandır. Âşık, yaşadığı dönemden bugüne dek etkilerini sürdürmüştür; şiirleri ve yaşam felsefesiyle hem yaşadığı dönemi hem de kendinden sonrasını etkilemiştir. Yaygın kanaate göre 17. yüzyılda Çukurova yöresinde yaşadığı kabul edilen âşığın ilk şiirleri 1914'te yayımlanmıştır. Karaca Oğlan şiirlerinin yabancı bir dilde basılması ise bu tarihten 72 yıl önce, 1842'de gerçekleşmiştir. Alexander Chodzko'nun *Specimens of the Popular Poetry of Persia: as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, The Bandit-Minstrel of Northern Persia and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea* adlı eserinde Karaca Oğlan'ın üç şiiri, nesir biçiminde İngilizce olarak basılmıştır. Günümüzden iki asır önce Kuzey İran'dan derlenen bu şiirler, Karaca Oğlan'ın o tarihlerde Anadolu dışında da tanındığını göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada, Karaca Oğlan'ın Türkçe dışındaki bir dilde yayımlanan ilk şiirleri tam olarak verilir ve bu şiirlerle ilgili tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca Karaca Oğlan'ın bugün bilinen, yazıya aktarılmış şiirleriyle bu ilk şiirler arasındaki bağlantılar da ortaya konulmuştur. Böylelikle Karaca Oğlan'ın yabancı dilde basılan ilk şiirleri edebiyat/bilim dünyasına kazandırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri izlenmiş; literatür tarama, metin tahlili/içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık Geleneği, Karaca Oğlan, Alexander Chodzko, İlk Şiirler.

Abstract

Karaca Oğlan is one of the pioneering âşık of Turkish saz poetry. As a poet, he has continued to influence both his own era and subsequent periods with his poems and philosophy of life. According to widespread belief, the âşık, who is accepted to have lived in the Çukurova region in the 17th century, published his first poems in 1914. On the other hand, the foreign-language publication of Karaca Oğlan's poems took place 72 years before this date, in 1842. In Alexander Chodzko's work titled *Specimens of the Popular Poetry of Persia: as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, The Bandit-Minstrel of Northern Persia and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea* three poems by Karaca Oğlan were published in English in prose form. These poems, compiled from Northern Iran two centuries ago, are important in demonstrating that Karaca Oğlan was recognized beyond Anatolia during those times. In this study, the first poems of Karaca Oğlan published in a language other than Turkish were presented in full, and observations, and evaluations regarding these poems were made. Additionally, the connections between Karaca Oğlan's known and written poems were also highlighted. Thus, these first poems of Karaca Oğlan published in a foreign language were brought to the literary/scientific world. Qualitative research methods were followed; literature review and text analysis/content analysis methods were used in the study.

Keywords: Âşık Tradition, Karaca Oğlan, Alexander Chodzko, First Poems.

Atıf/Citation: Çetinkol, M. ve Sarı, H. (2023). Karaca Oğlan'ın Türkçe dışındaki bir dilde (İngilizce) yayımlanan ilk şiirleri üzerine bir inceleme. *International Journal of Filologia*. ISSN: 2667-7318 6(9), 111-125.

Giriş

Âşık edebiyatının en tanınmış âşıklarından olan Karaca Oğlan¹, Türk şiirinin de en büyük şairlerinden biridir. Ergun onu “halk zevkini kuvvetle temin edebilen en kıymetli şair” olarak görür (1974, s. 28). Başgöz ise “*Karaca Oğlan; çığır açıcı, okul kurucu bir âşıktır ve kendinden sonra gelen âşıkların dilini, dünya görüşünü, kadın ve din anlayışını öylesine etkilemiş, onlara öyle biçim vermiştir ki herkes onun gibi konuşup söylemeye özenmiş, onun gibi yazmayı marifet saymıştır*” (1999, s. 13) demektedir. Görkem, Karaca Oğlan’ı Oğuzların (Türkmenlerin) belleğinde bir “tip” veya bir “türkü icra tarzı” olarak kabul eder (2013, s. 122). Bugün bazı bölgelerde (Çukurova) *türkü söylemek* yerine *Karaca Oğlan söylemek/çığırmaq* ifadesinin kullanılması onun gücünü ve etkisini göstermesi açısından önemli bir misaldir.

Karaca Oğlan’ı Türk edebiyatındaki zirvelerden sayan konunun uzmanı birçok araştırmacı ve edebiyatçı vardır. Bunlardan biri olan Umay Günay ise âşıkla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir:

Karacaoğlan Türk edebiyatı içinde zirve şairler arasında yer alır. Zirve şairlerin kültür birikimleri, dünya görüşleri, dünyayı ve hayatı algılama tarzları sıradan insandan farklı ve çok daha zengindir. En önemlisi de algıladıkları, beklenti ve tespitlerini ifade ediş tarzları sıradan insandan ve vasat şairlerden güçlü ve mükemmeldir. Bu sebeple Karacaoğlan’ı değerlendirirken onu yalnızca güzel seven, dünyayı yaşamayı dile getiren sınırlı bir şair olarak nitelendirmek eksik değerlendirme olur düşüncesindeyim (Günay, 1993, s. 35).

Şiir geleneğimizde mühim bir yer teşkil eden Karaca Oğlan’ın etkisi sadece yaşadığı Anadolu coğrafyasında değil Balkanlar’da, Ortadoğu’da ve Türk dünyasında da sarıh biçimde görülebilmektedir. Bu etki, geçen zamana rağmen hâlen devam etmektedir. Günümüzün önde gelen şairlerinden İsmet Özel ise Karaca Oğlan’ı “millî varlığımızın senedi” olarak görür ve âşığın Türk kültürüyle bütünleşen etkisini şöyle ifade eder:

Karacaoğlan’ın sözleri bizim millet olarak ulaştığımız en üst noktada söylenmiş sözlerdir. (...) Karacaoğlan bizim millî varlığımızın senedir. Thomas Stearns Elliot, kendi medeniyetinin kültürel varlığını tasvir etmek için şu cümleyi sarf eder: “*Dante ve Shakespeare. Bir üçüncüye yer yok!*” Eğer Batı medeniyetiyle yarışa girmek isteyen bir Türk varsa o da şöyle diyebilir; “*Karacaoğlan. Bir ikincisi yok!*” Shakespeare bütün derdin çok çeşitli mahrumiyetlerin kıskırttığı husumetlerden doğduğunu farz ettiği için, huzura da, hakikati tanıma gücüne de mü’min tarafından himaye edilmekten ötürü erileceği ümidi aşıl原因 Karacaoğlan’ın gerisinde kalıyor (<http://www.istiklalmarsiderneji.org.tr>).

Türk edebiyatının tarihî seyri içerisinde görülmüştür ki tek Karaca Oğlan yoktur. Bazı araştırmacılara göre bu sayı 10’a kadar çıkmakta ve başka âşıkların şiirleri de âşığa intisap edilmekte veya bir âşık, kendi şiirlerini “Karaca Oğlan” mahlasıyla taşıyabilmektedir. Bu durum hâliyle bir “Karaca Oğlan karmaşası”nı² da beraberinde getirmiştir.

Bu karmaşa içinde ittifak edilen bazı noktalar da vardır. Bunlardan en önemlisi, şiirleriyle meşhur olmuş asıl Karaca Oğlan’ın 17. yüzyılda, güney illerimizde, özellikle de Çukurova’da yaşadığı kanaatidir. Bu yüzden bu çalışma; “*asıl*”, “*meşhur*” ya da “*güneyli*” biçiminde de ifade edilen “*Çukurovalı Karaca Oğlan*”ı kapsamaktadır (Çetinkol, 2022, s. 1).

Çukurovalı Karaca Oğlan’ın hayatıyla ilgili bilgiler, oldukça muğlak ve tartışmalıdır. Şiirlerinden hareketle bazı değerlendirmeler yapılsa da bunlar, gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Şiirlerdeki yer isimleri veya ağız özellikleriyle Karaca Oğlan’ı değerlendirmek; asıl adı, soyu, hayatı veya memleketiyle ilgili saptamalar yapmak doğru bir yaklaşım değildir (Çetinkol, 2022, s. 14).

Karaca Oğlan’ın *soyu, ailesi, nerede doğup büyüdüğü, nereleri gezdiği, mezarının yeri* gibi biyografik bilgilerden ziyade -yeni bir bilgi ve belge olmadığı için- âşığın sanatına ve çağları aşan diline odaklanmak daha isabetli bir yaklaşım olacaktır.

İvgin’e göre “onun canlı üslubu, içten deyişleri, şiirlerindeki hassas denge, dili çok saf biçimde kullanması Karaca Oğlan’ın çağları aşan bir sanatçı olmasını sağlamıştır” (2013, s. 143). Cunbur (2013) ise âşığın büyüklüğünü; Türkçeyi olağanüstü bir ustalıklarla kullanmasına, duygu ve düşüncelerini bütün tabiiiliğiyle vermesine, Anadolu insanını ve tabiat güzelliklerini şiirlerine taşımasına bağlar. Türk edebiyatı tarihinin duayen ismi Köprülü ise Karaca Oğlan için, “*Kelimenin en*

geniş ve kuvvetli manasiyle bir aşk ve tabiat çocuğudur” der ve onun eserlerini halk arasında hâlâ yaşatan ve yüksek sınıf arasında da bedii kıymetini gittikçe daha yüksek bir şekilde tebarüz ettiren başlıca sırrın burada yattığını vurgular (2004, s. 297).

“Çukurovalı Karaca Oğlan'ın en eski şiirleri, Alexander Chodzko tarafından 1842'de *'Specimens of the Popular Poetry of Persia: as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, The Bandit-Minstrel of Northern Persia and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea'*³ adlı eserde İngilizce olarak basılmıştır. Eser, Köroğlu destanını da ele alan bir derleme kitabıdır ve bu kitabın 'Turkman Songs' (Türkmen Türküleri) başlıklı 6. bölümünde âşığın şiirlerine de yer verilmiştir. Bu şiirler, âşığın bir Batı dilinde yayımlanmış ilk şiirleri olması açısından önem taşımaktadır. Karaca Oğlan'ın bu eserdeki üç şiiri, manzum değil mensur olarak verilmiştir” (Çetinkol, 2022, s. 13).

Bu çalışmada, Karaca Oğlan'ın Türkçe dışında başka bir dilde -İngilizce olarak- yayımlanan ilk şiirleri eksiksiz verilmiştir. Bu şiirlerle ilgili tespit ve değerlendirmeler yapılmış; şiirlerin Karaca Oğlan'ın bugün bilinen, yazıya aktarılan şiirleriyle bağlantısı üzerinde durulmuştur. Âşığın bugünkü şiirleri için kaynak olarak Sakaoğlu'nun “Karaca Oğlan”⁴ kitabı (Sakaoğlu, 2012) esas alınmış ve bu şiirler, kitaptaki sıra numarası/dörtlüğü biçiminde verilmiştir. İngilizce aslı verilen şiirlerin atlarına tarafımızca yapılan Türkçe tercümeleri konulmuş, daha anlaşılır olması ve bütünlüğün bozulmaması için de her birimden ve yazarın dipnotundan sonra bazı tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Kitabın ve şiirlerin orijinal fotoğrafları da konarak çalışmanın somut olması amaçlanmıştır. Şiirlerin kitaptaki sayfa numaraları da özellikle belirtilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri izlenmiş; literatür tarama, metin tahlili/içerik analizi kullanılmıştır.

1. Alexander Chodzko (1804-1891)

“Oryantalist çalışmalar ve araştırmalar yapan bilim insanı ve tercüman Alexander Chodzko, Polonyalı romantiklerdendir” (İsmayılova, 2016, s.151). “Vilnius Edebiyat ve Liberal Sanatlar Fakültesinden mezun olmuştur. Filaret Derneği ve Royal British Asiatic Society'nin bir üyesi olan Chodzko; Coll'ège de France Profesörü, Soci'et'e de Linguistique ve Soci'et'e d'ethnographie Başkan Yardımcısı, Polonya Öğrenme Akademisinin bir üyesidir ve mükemmel bir İranologdur. Chodzko, Doğu kültürüne derin bir ilgi duymuş ve Fars halk edebiyatı üzerine çalışan Avrupa'daki ilk bilim insanı olmuştur. 19. yüzyılda Doğu konusunda ve özellikle İran'da yaptığı araştırmalar onu son derece saygın bir konuma getirmiştir” (Gadamska Serafin, 2019, s. 170-171).

Chodzko'nun Şark üzerine ilmî çalışmaları öncelikle Farsça ve Türkçe araştırmalara odaklanmıştır. Şair yönü de olan yazar, şiirlerinde çağdaşlarının çoğu gibi, Fars motiflerinden ve dilinden etkilenmiştir (<https://www.iranicaonline.org>).

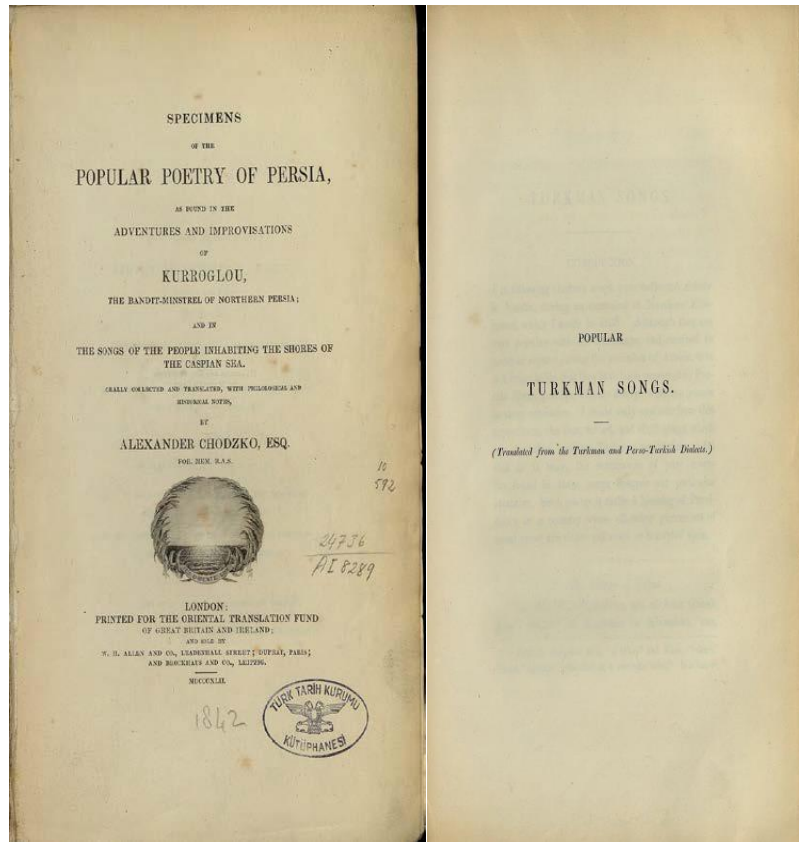
Resim-1: Alexander Chodzko ve imzası (<https://tr.wikipedia.org>).

Alexander Chodzko, Rusya'nın İran'daki Büyükelçiliğinde çeşitli görevlerde çalışmıştır (1830-1841)⁵. “Chodzko bu zaman diliminde Rus İmparatorluğuna mensup Hazar ülkelerinde yaşayan halkların, özellikle Azerbaycanlıların dili, kültürü, edebiyatı, gelenek ve göreneklere ile ilgilenmiş; bu alanları kapsamlıca öğrenmiş ve konuyla ilgili zengin malzemeler toplamıştır. Yazar topladığı bu materyalleri,

İngilizce *Büyük Britanya ve İrlanda Doğu Çeviri Fonu* için 1842 yılında Londra'da neşrettirmiştir (CAGE)⁶. Eserin kapağında ayrıca *Orally Collected and Translated, With Philological and Historical Notes (Sözlü olarak toplanmış ve filolojik olarak çevrilmiş tarihî notlar)* ifadesi de yazılmıştır. Chodzko bu eseriyle Köroğlu Destan'ının toplanmasına da önyak olmuş ve destanın ilk tam versiyonunu bilim âlemine tanıtmıştır. Alexander Chodzko'nun kitabında bu destanla birlikte, Hazar Denizi kıyılarında yaşayan halkların folklor örnekleri de yer almıştır” (İsmayılova, 2016, s. 151).

Bu folklor örneklerinin en mühimlerinden biri de eserin 384-387 sayfalarında yer alan ve Karaca Oğlan'a ait olan nesir hâlinde verilen üç şiirdir. “Chodzko'nun 1833 yılında, Kuzey Horasan'daki bir gezi sırasında Nardin'de derlediği türkülerden üçü Karaca Oğlan'a aittir” (Sakaoğlu, 2012, s. 241)⁷.

“Karaca Oğlan'ın ülkemizde yayımlanan ilk şiirinin tarihi 2 Mayıs 1914'tür⁸; Chodzko'nun eseri ise ülkemizdekinden 72 yıl önce, 1842'de yayımlanmıştır⁹. Bunu Türk edebiyatında ilk defa gündeme getiren Saim Sakaoğlu'dur” (2012, s. 241)¹⁰. Fakat Sakaoğlu'nun ortaya koyduğu bu önemli vaka, araştırmacıların pek dikkatini çekmemiş; âşıkla ilgili bugüne dek “mektepli” ya da “alaylı” birçok kişi araştırma ve inceleme yaptığı hâlde bu durum gözden kaçmıştır.

Resim-2: Karaca Oğlan'ın yayımlanan ilk şiirlerinin bulunduğu kitabın (CAGE) kapağı ve şiirlerin yer aldığı “Turkman Songs” bölümünün başladığı 377. sayfa. (<https://kutuphane.ttk.gov.tr>).

2. KARACA OĞLAN'IN İNGİLİZCE OLARAK YAYIMLANAN İLK ŞİİRLERİ

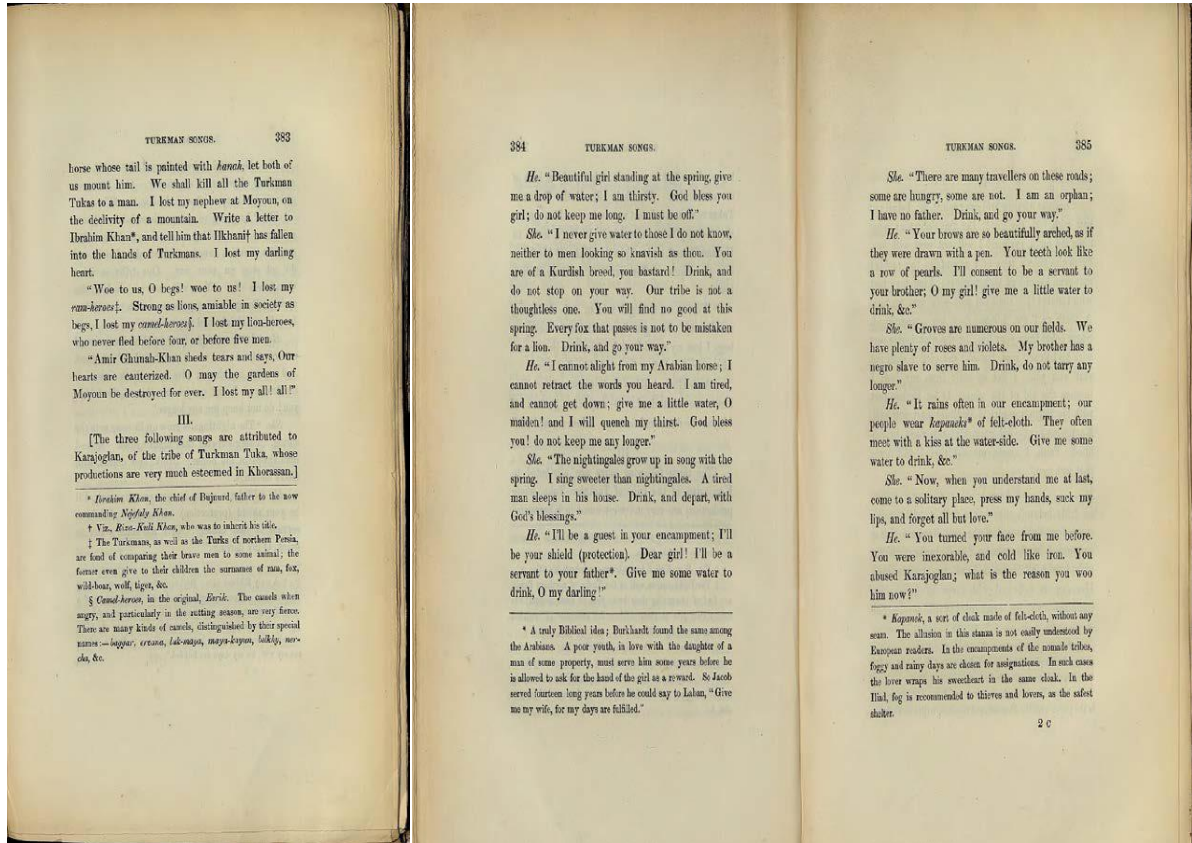
Karaca Oğlan'a ait ilk şiirler; 1833'te, Alexander Chodzko tarafından İran/Nardin'den¹¹ derlenmiştir. Chodzko, bu şiirlere kitabının “Turkman Songs” (Türkmen Türküleri)¹² başlıklı kısmında yer verir. Yazar, şiirlerden önce bir açıklama yapmış ve eserlerin o yörede çok beğenilen, Türkmen Tuka¹³ boyundan olan Karaca Oğlan'a atfedildiğini ifade etmiştir¹⁴.

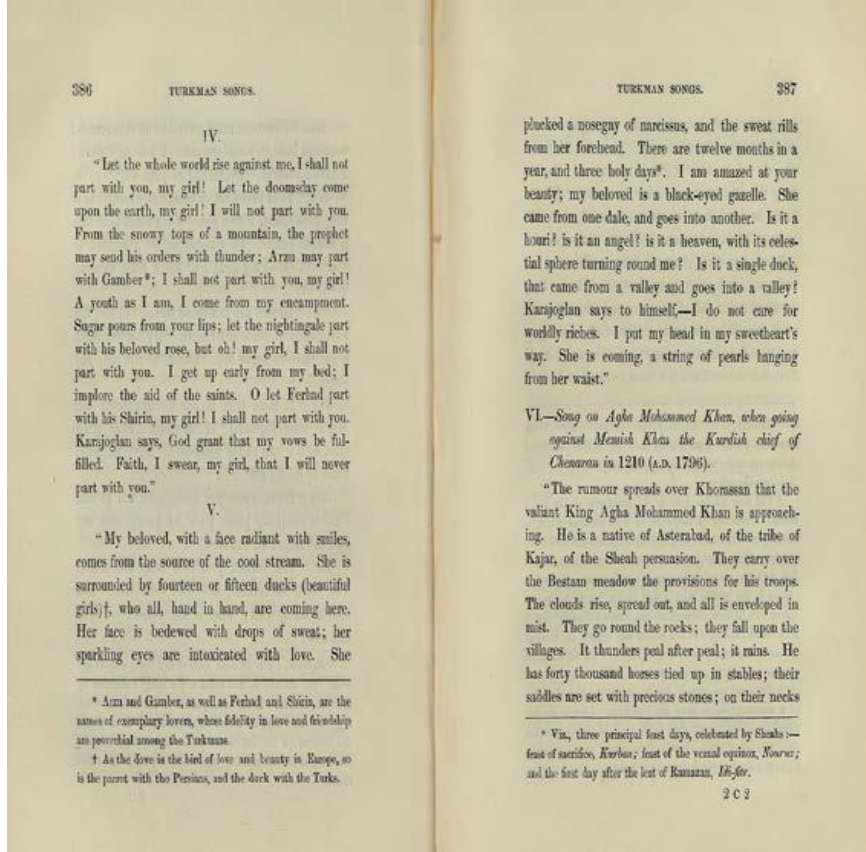
Chodzko'nun, Karaca Oğlan şiirlerini nesir olarak vermesine rağmen bu şiirleri İngilizceye çevirisinin ise başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Hatto (1990, aktaran Karl 2016)'ya göre orijinal çeviri metinlerini elde etmek, diğer dildeki kelimelere ve konunun bağlamına özen gösterilerek elde edilen

süreçler bütünüdür. Dilbilimsel ve edebî metinlerin prensiplerine özen gösterildiğinde, güzel ve etkili bir çevirinin elde edilmesi kaçınılmazdır.

Chodzko bu eseriyle -çeviri ilkeleri konusunda yeterli kaynak olmasa da- İngiliz Dili ve Edebiyatı'nda şiirsel dilde aranan özellikleri özgün şiir üslubuyla yansıtmış ve kelimeler arası uyumu mümkün olduğunca sağlamıştır. Özellikle Karaca Oğlan'la ilgili İngilizce metinler incelendiğinde bu kaniya varılabilir. Bu çeviriler; yazarın orijinal metinde anlamı ne kadar korumaya çalıştığını, dilin uyum özelliklerini yansıttığını, okuyucuyu etkilemek için metnin akış özelliklerine özen gösterdiğini ve kafiye, ölçü gibi şiirsel özellikleri de göz ardı etmediğini göstermektedir.

Bunun yanı sıra Wilks (2001) Chodzko'nun çevirileri hakkında dilin bazı abartılı kullanımlarına da değinmekte ve süsleme sanatının uygulanmasıyla okuyucuda uyandırabileceği etkiyi de gözler önüne sermektedir. Chodzko'nun süslü ve abartılı dil kullanımı birçok eserinde görülmesinin yanı sıra bu süslü ve abartılı kullanım CAGE çevirisinde de belirgin bir şekilde vurgulanmaktadır. Bu durumda, Karl (2016)'a göre eserin hedef dilde kültürel bağlamının da etkin bir biçimde çeviriyle sunulması, okuyucuyu şiirle daha fazla bütünleştirecek ve kültürel aktarımı da belirgin bir şekilde okuyucuya taşıyacaktır. Şiir ile hedef kitle arasında kurulan bu etkili bağ, şiirde kullanılan sanatsal ifadelerin de ortaya çıkmasını ve bu sanatsal ifadelerin okuyucu tarafından verimli bir şekilde içselleştirmesinin yolunu da açacaktır. Çeviri bu yüzden yetkin çevirmenler tarafından yapılmalı ve hedef dildeki duyguların da iyi bir şekilde yansıtıldığı şiir sanatlarıyla okuyucuya aktarılmalıdır.

Resim-3: Karaca Oğlan'ın yayımlanan ilk şiirlerinin bulunduğu sayfalar (<https://kutuphane.ttk.gov.tr>).

Alexander Chodzko'nun derlediği bu şiirlerin orijinal İngilizce metinleri ve Türkçe tercümeleleri şu şekildedir¹⁵:

2. 1. Birinci Şiir (384. Sayfa)

He. "Beautiful girl standing at the spring, give me a drop of water; I am thirsty. God bless you girl; do not keep me long. I must be off."

(Oğlan, "Pınar başında duran güzel kız, bana bir damla su ver; susadım. Tanrı seni korusun kız; beni çok bekletme. Yola çıkmalıyım.")

Karaca Oğlan gezgin bir âşıktır; gezdiği, gördüğü yerlerdeki güzelleri ve güzellikleri şiirlerine kendine has üslubuyla taşımıştır. Onun gibi gezgin bir âşığın nezdinde yol üstünde gördüğü bir güzelle muhabbet etmek ise önemli bir fırsattır. O, bu muhabbeti "su istemek" fiiliyle başlatmak ister. Aslında güzelden istenen su, âşığın amacına dönük örtülü bir vesiledir. Karaca Oğlan, gayet insani olan bu talebin reddedilmeyeceğini bilir. Neticede su vermek, bilhassa yolcuya su vermek, Türk kültüründe ve İslam dininde güzel bir haslettir. Karaca Oğlan çok susadığını söyleyerek kendini acındırmakta, kıza iltifat ederek onun nefsinin okşamakta ve "Tanrı seni korusun." diyerek manevi yönden kıza meyletmektedir.

She. "I never give water to those I do not know, neither to men looking so knavish as thou. You are of a Kurdish breed, you bastard! Drink, and do not stop on your way. Our tribe is riot a thoughtless one. You will find no good at this spring. Every fox that passes is not to be mistaken for a lion. Drink, and go your way."

(Kız, "Tanımadıklarına asla su vermem, hele senin gibi hilekâr görünen erkeklere asla! Sen Kürt soyundansın, seni adi herif! İç ve yoluna devam et. Bizim boyumuz isyankâr ve düşüncesiz. Bu pınardan sana hayır gelmeyecek. Yanından geçen her tilkiyi aslan sanmayasın. İç ve yoluna git.")

Karaca Oğlan'ın bu talebi karşısında kızın tepkisi oldukça serttir. Hatta kız, ona hakaret eder; âşığın Kürt soyundan adı bir olduğunu söyler. Burada, o dönemdeki katı milliyetçi tutumu görmek de

mümkündür. Âşık, Kürt olmadığı hâlde bu ithamla karşılaşmıştır. O dönem toplumundaki kadın-erkek ilişkisi de bu ifadelerde vardır. Kız, onun “hilekâr bir erkek” olduğunu, boyunun da katı olduğunu söyler ve âşığın suyu içip gitmesini ister. Kız bir benzetme yaparak âşığın, “yanından geçen her aslanı tilki sanmamasın” öğütler. Kendisinin tilki¹⁶ gibi görünse de aslında bir aslan kadar sert olduğunu ima eder.

He. “I cannot alight from my Arabian horse; I cannot retraet the words you heard. I am tired, and cannot get down; give me a little water, O maiden! and I will quench my thirst. God bless you! do not keep me any longer.”

(Oğlan, “Arap atımdan inemem; duyduğun sözleri geri alamam. Yorgunum ve inemem, bana biraz su ver. Ey genç kız! Susuzluğumu gidereceğim. Tanrı seni korusun! Beni daha fazla bekletme.”)

Kızın sert tepkisi ve âşiğe hakaret etmesi, Karaca Oğlan'ı müdafaa durumuna geçirir. Âşık, gururludur; sözlerini geri almayacağını ve yorgun olduğunu, Arap atından inmeyeceğini söyler. Arap atı, gücün ve hızın sembolüdür. Yörede Arap ata sahip olmak yüksek bir statünün de göstergesidir. Karaca Oğlan'ın farklı şiirlerinde de bu açıkça görülür¹⁷. Âşık; kızıdan kendisini bekletmemesini ister, niyetinin sadece su içip gitmek olduğunu söyleyerek girişteki tutumunu yumuşatmıştır.

She. “The nightingales grow up in song with the spring, I sing sweeter than nightingales. A tired man sleeps in his house. Drink and depart, with God’s blessings.”

(Kız, “Pınarda/baharda bülbüller şarkıyla büyür, ben bülbüllerden daha tatlı şarkı söylerim. Yorgun bir adam evinde uyur. İç ve Tanrı'nın selametiyle git.”)

Kız, Karaca Oğlan'ın yorgunluğunu bir bahane olarak kabul etmez; “Yorgun bir adam evinde uyur.” der. Fakat burada kızın âşiğe karşı biraz daha yumuşak davrandığını söylemek mümkündür. Çünkü kız, âşiğe “Tanrı'nın selametiyle git” derken ona “selamet” diler ve kendisinin bahardaki bülbüllerden daha tatlı şarkı söylediğini ifade eder. Kız bir anlamda, hem âşığı istemez hem de kendini yücelterek âşığın hislerini kabartır.

He. “I’ll be a guest in your encampment; I’ll be your shield (protection). Dear girl! I’ll be a servant to your father*. Give me some water to drink, O my darling!”

(Oğlan, “Kampınıza/obanıza misafir olacağım. Senin kalkanın olacağım (koruma). Ey yâr! Babanın kölesi* olacağım. Ah sevgilim, bana su ver!”)

Karaca Oğlan, kızın bu hâlden cesaret alarak bir adım ileri gider: Bir su içmeyi dileyen âşık, onların obasına misafir olacağını hatta kızın kalkanı, yani eşi olacağını ve bunun için kızın babasına köle bile olmak istediğini ifade eder. Burada “kalkan olmak”, Türk kültüründe eşe verilen değeri göstermesi açısından dikkat çekici bir deyimdir.

*** A truly Biblical idea; Burkhardt found the same among the Arabians. A poor youth, in love with the daughter of a man of some property, must serve him some years before he is allowed to ask for the hand of the girl as a reward. So Jacob served fourteen long years before he could say to Laban, “Give me my wife, for my days are fulfilled.”¹⁸**

(* İncil’e göre; Burkhardt, Araplar arasında da aynı şekilde bulunur. Varlık sahibi bir adamın kızına âşık olan zavallı bir genç, ödül olarak kızla evlenme müsaadesi istemeden önce adama birkaç yıl hizmet etmek zorundadır. Bu yüzden Jacob, Laban’a¹⁹ “Günlerimi tamamladığım için bana eşimi ver.” demeden önce on dört yıl boyunca ona hizmet etti.)

Burada yazar, evlenilecek kızın babasına köle olma geleneğini bir dipnotla açıklar. Bununla ilgili İncil’den de bir örnek (Jakop’un on dört yıl boyunca çalışması) verir.

(385. sayfa)

She. “There are many travellers on these roads; some are hungry, some are not. I am an orphan; I have no father. Drink, and go your way.”

(Kız, “Bu yollarda birçok seyyah var; bazıları aç, bazıları tok. Ben bir yetimim; babam yok. İç ve yoluna git.”)

Kız; Karaca Oğlan'ın, babasına köle olma teklifi karşısında babasının olmadığını, kendisinin bir yetim olduğunu söyler. Âşık, kızın ailesi hakkında ilk bilgiyi de bu şekilde almıştır.

He- “Your brows are so beautifully arched, as if they were drawn with a pen. Your teeth look like a row of pearls. I'll consent to be a servant to your brother; O my girl! give me a little water to drink, &c.”

(Oğlan, “Kaşların bir kalemle çizilmişçesine çok güzel bir şekilde kavisli. Dişlerin bir sıra inci gibi görünüyor. Erkek kardeşine uşak olmaya razı olacağım; ey benim kızım, bana içmem için biraz su ver!”)

Karaca Oğlan, kızın babasının olmadığını öğrenince bu sefer kızın erkek kardeşine uşak olacağını söyler. (Burada babadan sonra annenin adının geçmemesi, onun yerine babanın halefi olarak erkek kardeşin görülmesi de göze çarpmaktadır.) Kızın fiziki özelliklerini metheder. Kaşlarının bir kalemle çizilmiş, dişlerinin de bir inci gibi olduğunu söyleyerek kıza bu açıdan yaklaşır.

She. “Groves are numerous on our fields. We have plenty of roses and violets. My brother has a negro slave to serve him. Drink, do not tarry any longer.”

(Kız, “Bizim tarlalarımızda sayısız korular var. Çok sayıda güllerimiz ve menekşelerimiz var. Erkek kardeşimin ona hizmet etmesi için zenci bir kölesi var. İç, artık daha fazla oyalanma.”)

Kız, bir erkek kardeşi olduğunu bu dizelerde söyler. Karaca Oğlan kıza ilgili ikinci bilgiyi de almıştır. Ancak kızın erkek kardeşinin varlıklı olduğunu da bu sözlerden anlarız. Onun zaten bir kölesi vardır, âşığın köle olmasına ihtiyacı yoktur.

He. “It rains often in our encampment; our people wear *kapaneks of felt-cloth. They often meet with a kiss at the water-side. Give me some water to drink, &c.”**

(Oğlan, “Bizim obamıza/kampımıza sık sık yağmur yağar; insanlarımız keçe kumaşından kepenekler* giyer. Sıklıkla su kenarında bir buseyle karşılaşırlar. İçmem için bana biraz su ver.”)

Karaca Oğlan, burada kıza kendi yaşamından bahseder. Konargöçer bir hayat süren âşık, “kepenek” giydiklerinden bahseder. Fakat burada âşığın amacı, kepenegi bir örtü yaparak kızdan bir buse alabilmektir. Şiirin bu kısmı Dede Korkut boylarından Tepegöz'deki hadiseyi anımsatır. Konur Koca Sarı Çoban ve peri kızı arasındaki gayrimeşru olay da bir su kenarında (pınar) geçer ve olayda kepenek bir örtü olarak kullanılır: “Çoban, kepenegini üzerlerine atdı, perri kızınıñ birini tutdı. Tama' idüp derhal cima' eyledi” (Ergin, 2014, s. 207).

*** *Kapanek*, a sort of cloak made of felt-cloth, without any seam. The allusion in this stanza is not easily understood by European readers. In the encampments of the nomade tribes, foggy and rainy days are chosen for assignations. In such cases the lover wraps his sweetheart in the same cloak. In the Iliad, fog is recommended to thieves and lovers, as the safest shelter.**

(**Kepenek*, keçe kumaşından yapılan bir çeşit dikişsiz pelerin. Bu kıtadaki ima bazı Avrupalı okuyucular tarafından kolayca anlaşılmıyor. Göçebe kabilelerin kamplarında, sisli ve yağmurlu günler buluşmalar için seçilir. Böyle durumlarda âşık, sevgilisini aynı pelerine sarıyor. İlyada destanında, en güvenli barınak olduğu için sis, hırsızlara ve âşıklara önerilir.)

Bu dipnotta yazar; kepenek kavramını anlatırken Avrupalı okur kitlesini de düşünerek -daha önce İncil'den örneklendirme yaptığı gibi- mevzunun kolay anlaşılması için İlyada'dan örnek vermiştir. Kepeneğin âşık ve sevgiliyi gizleme özelliğine değinmiştir. Bugün yazıya geçirilen Karaca Oğlan şiirlerinin içerisinde ise “kepenek” sözcüğüne rastlanılmamıştır.

She. “Now, when you understand me at last, come to a solitary place, press my hands, suck my lips, and forget all but love.”

(Kız, “Şimdi, nihayetinde beni anladığında, ıssız bir yere gel, ellerimi sık, dudaklarımı öp ve aşk dışındaki her şeyi unut.”).

Bu dörtlükte ise Karaca Oğlan, bunca ısrarının karşılığını kızdan almıştır. Çünkü kız, pes ederek ona karşı bütün duygularını açık etmiş ve تنها bir yerde aşk yaşayabileceklerini vadetmiştir. Kız buraya kadarki her dörtlükte âşığın suyu içip gitmesini söylerken burada suyu hiç dile getirmez.

He. “You turned your face from me before. You were inexorable, and cold like iron. You abused Karajoglan; what is the reason you woo him now?”

(Oğlan, “Önce bana yüzünü çevirdin. Merhametsiz ve demir kadar soğuktun. Karacaoğlan'a zulmettin; şimdi kur yapmanın sebebi ne?”)

Karaca Oğlan bu sözlerden sonra sevineceği yerde, kızın bir anda değişen tavrından dolayı şaşırmıştır. Aslında Karaca Oğlan -mevcut şiirlerinden de anlaşılacağı üzere-, bu tarz güzelleri çok da makbul bulmaz. Çünkü âşığın kızla deyiştiği üç şiirinde (40, 41, 42 numaralı) “Öğçeni²⁰ yokladım öğçen yoğ imiş/Almam şimden geri hürü isen de” (40/5), “Kız seni sınıdım öğçen yoğ imiş/Sarmam seni güzel hürü isen de” (41/7) ve “Yokladım öğeni öğen²¹ yoğ imiş/Kız alamam seni hürü isen de” (42/7) şeklinde bitirir. Bu ifadelerden, âşığın aslında karşısındakini sınıadığını söylemek mümkündür. O, söylediği her dörtlükte bu sınamayı bir “su isteme” bahanesiyle yapar. Kız, ilkin ağır başlı görünse de şiirin sonunda kendini bırakır. Karaca Oğlan çoğu araştırmacıya göre hedonist, benmerkezci bir âşık olarak tanımlanmasına rağmen bu ifadeler, onun öyle olmadığına dair bir delil niteliğindedir.

2.2. İkinci Şiir (386. Sayfa)

“Let the whole world rise against me, I shall not part with you, my girl! Let the doomsday come upon the earth, my girl! I will not part with you. From the snowy tops of a mountain, the prophet may send his orders with thunder; Arzu may part with Gamber*; I shall not part with you, my girl! A youth as I am, I come from my encampment. Sugar pours from your lips; let the nightingale part with his beloved rose, but oh! my girl, I shall not part with you. I get up early from my bed; I implore the aid of the saints. O let Ferhad part with his Shirin, my girl! I shall not part with you. Karajoglan says, God grant that my vows be fulfilled. Faith, I swear, my girl, that I will never part with you.”

(“Tüm dünyayı karşıma alayım, senden ayrılmayacağım, kızım! Kıyamet günü gelsin çatsın, kızım! Senden ayrılmayacağım. Bir dağın karlı tepesinden, peygamber emirlerini gök gürültüsüyle gönderebilir; Arzu, Gamber'den ayrılabilir; ben senden ayrılmayacağım, kızım! Bir genç olarak, kampımdan/obamdan geliyorum. Dudaklarından şeker dökülür; bülbül ayrılın sevgili gülünden ama ah kızım, senden ayrılmayacağım. Yatağımdan erken kalkarım; azizlerin yardımını isterim. Ferhat, Şirin'inden ayrılın kızım, senden ayrılmayacağım! Karacaoğlan der ki, Tanrı yeminlerimi yerine getirmeyi nasip etsin. İnan, senden ayrılmayacağıma yemin ederim, kızım.”)

* Arzu and Gamber, as well as Ferhad and Shirin, are the names of exemplary lovers, whose fidelity in love and friendship are proverbial among the Turkmans.

* Arzu ve Kamber, Ferhat ve Şirin, Türkmenler arasında aşıkta vefalı sadakati ve dostluğu dillere destan ibretlik âşıkların isimleridir.

(Chodzko bu dipnotta meşhur halk hikâyelerinden olan Arzu ve Kamber ile Ferhat ve Şirin'e yer vermiş ve Türkmenler arasında taşıdığı değeri belirtmiştir.)

Verilen ikinci şiir tek parçadır ve bu şiirde “Senden ayrılmayacağım.” cümlesi beş defa geçmiştir. Bu, aslında dörtlükle yazılan şiirin abab, cccb... uyaklanmasındaki redifleri göstermektedir. Chodzko, şiiri nesir biçiminde verdiği için bu uyaklanma görülememektedir. Buna en yakın kullanımın, bugünkü şiirlerden “-Inca gönül yârdan ayrılmaz” redifli 489 numaralı şiirin olması kuvvetle muhtemeldir.

Âşık, bu şiirin genelinde ayrılmama isteğini ifade eder. Zaten Karaca Oğlan'ın gözünde ayrılık, ölümle eşdeğer hatta “Ölümden çok çektim beter ayrılık”(165/1) dizesinde dediği gibi ölümden de beterdir. Şiirde âşık, hem dünyevi hem de dinî unsurları misal vererek kızıdan ayrılmayacağını pekiştirmiştir. Kıyamet günü, peygamberin emri; Tanrı'nın, yeminleri yerine getirmeyi nasip etmesi ifadeleri dinî örnekler; dünyayı karşısına alması, bülbülün gülünden ayrılması, Arzu'nun Kamber'den Ferhat'ın da Şirin'den ayrılması ise Karaca Oğlan'ın burada verdiği dünyevi örneklerdir. Karaca Oğlan'ın bugün yazıya aktarılan 500 şiirinin içerisinde “Arzu ile Kamber” geçmemektedir. Şiirlerde “Ferhat ile Şirin” hadisesi ise iki yerde geçer. Ancak şiirlerde sadece Ferhat'ın adı verilir, Şirin'den bahsedilmez: “Ferhad derler şu dağları delene” (359/2), “Ferhad gibi yüce dağlar aşırılan” (453/2).

Ayrıca “Bülbül ayrılın sevgili gülünden ama ah kızım, senden ayrılmayacağım.” ifadeleri yazıya geçirilmiş “Bülbül gülünden ben yârimden ayrıldım” (191) redifli şiirle tezat oluşturmaktadır.

2.3. Üçüncü Şiir²² (386. Sayfa)

“My beloved, with a face radiant with smiles, comes from the source of the cool stream. She is surrounded by fourteen or fifteen ducks (beautiful girls)+²³, who all, hand in hand, are coming here. Her face is bedewed with drops of sweat; her sparkling eyes are intoxicated with love.

(Sevgilim, gülümsemelerle ışıldayan bir yüzle, serin derenin kaynağından geliyor. El ele buraya gelen on dört - on beş ördek (güzel kızlar)+ ile çevrili. Yüzü ter damlalarıyla ıslanmış; ışıltılı gözleri aşk sarhoşu.)

+ As the dove is the bird of love and beauty in Europe, so is the parrot with the Persians, and the duck with the Turks.

+ Avrupa'da güvercin aşk ve güzellik kuşu olduğu gibi, İranlılar için papağan, Türkler için ördek de öyledir.

(Bu dipnotta yazar, ördeğin Türkler için aşk ve güzelliğin simgesi olduğunu ifade eder. Burada yazar, bu simgenin Avrupa'da güvercin, İran'da ise papağan olduğunu da söyler. Yazarın, hem İran'dan hem de kendi kültürel havzasından -Avrupa'dan- kavramı örneklendirmeye/bağdaştırmaya çalışması, aşk ve güzellikte bu üç kültürün ortak motifinin de bir “kuş” olması ilginçtir.)

“Karaca Oğlan, Türk edebiyatında tabiatı en güzel terennüm eden şairlerdendir. Ömrünü tabiatın koynunda geçiren ve Anadolu coğrafyasının ve özellikle Çukurova'nın tüm güzelliklerini aksettiren âşık, edebiyatımızda tabiat denince ilk akla gelen isimlerdendir” (Çetinkol, 2022, s. 166). İlhan Başgöz'ün yurdun dağlarını, yaylalarını, ovalarını, akarsularını, göllerini “haritalarımızdan evvel” Karaca Oğlan şiirlerinden öğrendiğimizi söylemesi (1999, s. 35); Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın da “Karaca Oğlan doğayı ilk görenlerdendir” (1973, s. 5) demesi boş değildir.

Âşığın, başlı başına tabiatı veya tabiattaki bir unsuru (dağ, yayla, pınar vb.) ele alan şiirleri hayli fazladır. Ancak âşık, -bu şiirinde de açıkça görüldüğü üzere- özellikle sevgili betimlemelerinde tabiata sıkça başvurur. Âşık, sevgiliyi betimlerken hem tabiatı hem de sevgiliyi bir devinim hâlinde verir: *Sevgili ışıldayan yüzle gülerek serin derenin yanından gelir. Etrafı kızlarla çevrilidir. Yüzü terle ıslanmıştır ve gözleri ışıltılıdır, aşk sarhoşudur.* Âşık, bu ifadelerle âdeta bir tablo çizmiş ve bu tabloda bahar mevsimini göstermiştir. Derelerin akması baharda daha net görülür. Baharın tazelik ve coşkunluğu simgelemesi, sevgilinin ve derenin tasvirinde ortak bir metaforudur. Şiirde; yüzü ter damlalarıyla ıslanmış, ışıltılı gözlü sevgili ile baharda akan derenin coşkunluğu bütünleştirilmiştir. Bereketin simgesi olan ve “rahmet” diye adlandırılan “su”, derenin içinde akandır, sevgilinin yüzünde ise “ter”dir ve bu hâl, bir coşkunluğun şairce aktarımıdır. Ayrıca derenin etrafındaki güzel kızların çok olması da baharla birlikte bereketi imler. Burada “ördek” diye ifade edilen aslında Karaca Oğlan'ın şiirlerinde çokça geçen “suna” ifadesi olmalıdır. Âşık, şiirlerinde genellikle “ördek” ifadesini temel anlamıyla (gök, gövel, kıl, ispir ya da yeşil ördek gibi) kullanırken “suna”yı ise (39 yerde) kadın için kullanmıştır.

(387. sayfa)

She plucked a nosegay of narcissus, and the sweat rills from her forehead. There are twelve months in a year, and three holy days*. I am amazed at your beauty; my beloved is a black-eyed gazelle. She came from one dale, and goes into another. Is it a houri? is it an angel? is it a heaven, with its celestial sphere turning round me? Is it a single duck, that came from a valley and goes into a valley? Karajoglan says to himself,—I do not care for worldly riches. I put my head in my sweetheart's way. She is coming, a string of pearis hanging from her waist.”

(Bir demet nergis topladı, alnından ter akıyordu. Bir yılda 12 ay ve 3 kutsal gün var. Güzelliğin beni hayrete düşürüyor, sevgilim tıpkı kara gözlü bir ceylana benzer. Bir vadiden ötekine geçer. Bir huri mi? Melek mi? Gök kubbesi etrafımda dönen bir cennet mi? Bir vadiden ötekine geçen tek bir ördek mi? Karacaoğlan kendine şöyle diyor, 'dünyevi zenginlikler umrumda değil.' Başımı sevgilimin yoluna koydum. Belinden sarkan bir dizi inciyle geliyor.)*

Şiirin devamında Karaca Oğlan, sevgilinin tasvirine devam eder: Derenin kenarına gelen sevgili, nergis toplar. Özellikle kokusu yönüyle öne çıkan ve su kenarlarında sıkça görülen nergis çiçeği

burada da bir suyun/derenin kenarında olması hasebiyle mitolojideki efsaneyi²⁴ hatırlatır. Şiirin içinde “Bir yılda 12 ay ve 3 kutsal gün var.” ifadesi ise şiirdeki bütünlüğü bozmaktadır. Çünkü sevgilinin tasviri yapılırken bu dizenin verilmesi, akışa ve uyuma aykırıdır. Bu, tercümeyle ilgili bir sıralama hatası olabileceği gibi doldurma bir mısra da olabilir. Ancak şiirde üç bayramın söylenmesi, sevgilinin âşık tarafından görülmesinin de bir “bayram” olarak addedildiğini düşündürmektedir. Tasvirin devamında âşık; sevgiliyi kara gözlü bir ceylana, huriye, meleğe, cennete ve ördeğe benzetir. Bu benzetmelerin soru yoluyla -istifham sanatıyla- yapılması da Karaca Oğlan şiirlerinde çokça görülen bir durumdur. Buradaki benzetilenlerin hem dünyevi (ceylan, ördek) hem de uhrevi (huri, melek, cennet) oldukları görülür. Şiirin sonunda ise Karaca Oğlan, dünyadaki zenginliklerden geçtiğini çünkü başını sevgilinin yoluna koyduğunu söyler ve temel felsefesini de bu şekilde ile getirir.

* *Viz., three principal feast days, celebrated by Sheahs:—feast of sacrifice, Kurban; feast of the vernal equinox, Nevruz; and the first day after the İcnet of Ramazan, İdi-fitr.*

(*Şeyhler tarafından kutlanan üç ana bayram; kurban bayramı, Kurban; ilkbahar ekinoksu bayramı, Nevruz; Razaman'dan sonraki ilk gün, İdi-fitr.)

Bu dipnotta yazar; kutlanan bayramları *Kurban, Ramazan* ve *Nevruz* olarak belirtir. Burada kutlanan dinî bayramlar malumdur. Fakat günümüzde siyasi anlamlar da yüklenen ve tartışılan *Nevruz*'un iki yüzyıl öncesinde de Türk/men toplumunda çok önemsenen ve kutlanan büyük bir bayram olarak ifade edilmesi göze çarpmaktadır.

Sonuç

Karaca Oğlan'ın Türkçe dışında başka bir dilde ilk olarak yayımlanan üç şiiri bu çalışmada verilmiştir. İngilizce yazılan bu şiirlerden, âşığın bundan yaklaşık iki asır önce de tanınan bir âşık olduğu, ayrıca sadece Anadolu'da değil Anadolu dışında da bilindiği, türkülerinin söylendiği ortaya çıkmıştır.

Düzyazı şeklinde verilen bu şiirlerin biri Karaca Oğlan ile kızın “deyiş” şeklinde söyleşmesidir ve bu şiir diğer iki şiire göre oldukça uzundur. Bu üç şiir ile Karaca Oğlan'ın bugün bilinen ve yazıya aktarılmış olan şiirleri arasında birçok bağlantı söz konusudur. Bu şiirler, nesir olarak yazılsa da şiirlerin –temalarından, tekrar cümlelerinden veya kafiye/rediflerinden hareketle- bugünkü şiirlerle bağlantıları açıktır. Ayrıca derlenen bu şiirlerin tamamında İngilizce “Karajoglan” şeklinde Karaca Oğlan'ın mahlası da yer almıştır.

Şiirleri derleyen Chodzko'nun; orijinal metindeki anlamı korumaya çalışması, kelimeler arasındaki uyumu sağlamaya özen göstermesi, metnin akış özelliklerine riayet edip şiirsel özellikleri dikkate alması gibi hususlardan dolayı başarılı bir çeviri yaptığı da söylenebilir. Kendine has özellikleriyle birçok metinden ayrılan “şiir”, düzyazıya tam olarak çevrilemeyen edebî türdür. Chodzko'nun kitabına aldığı bu nesirler de şiire özgü tınıyı ve özellikleri kısmen kaybetmiştir. Ancak şiirlerin tematik anlamda Karaca Oğlan'ın bugün bilinen şiirleriyle benzerliği/yakınlığı ise yadsınamaz bir gerçektir. Neticede aşkın ve güzelliğin âşığı Karaca Oğlan, düzyazı şeklinde verilen bu türkülerde de kendini hissettirmiştir.

Yazar, bu şiirlerle birlikte zaman zaman dipnotlar da düşerek yöre kültürü ve edebiyatıyla ilgili malumat vermiştir: *Kepenek, dinî bayramlar ve nevruz, evlenilecek kızın babasına hizmet etme, Arzu ile Kamber, Ferhat ile Şirin* örneklerinde olduğu gibi. Chodzko bazen bu dipnotlarda verdiği kavramları kendi kültürel havzasıyla bağdaştırmaya/örneklendirmeye çalışır: *Kepenek* ve *pelerin*in âşık ve sevgiliyi saklamasını Batı'da bilinen metinlerden İlyada'dan örneklendirir. Aşk ve güzellik kuşunun Türkler için *ördek*, İranlılar için *papağan*, Avrupalılar için ise *güvercin* olduğunu ifade eder. Erkeğin, evlenilecek kızın babasına hizmet etmesini de İncil'den bir örnekle dile getirir. Yazarın hitap ettiği Batı toplumuna bunları aktarması bu yolla daha kolay olmuştur. Chodzko, bu üslubuyla bir bakıma Doğu-Batı arasında bir bağlantı kurma ya da kültürel “birleştiricilik” amacı gütmüştür.

“Birleştiricilik” dilin ve edebiyatın işlevlerinden biridir ve bu işlev, günümüzde de dillerden düşmeyen Karaca Oğlan türküleri ve şiirlerinde açık biçimde müşahade edilmektedir. Sadece sevgili-âşık ekseninde gibi görülen bu ilk şiirler, çağdaş dünyanın bugün gündeminden düşmeyen “iletişim, özgüven, yardımlaşma, sosyalleşme” vb. gibi hususları da ortaya koyan birleştirici nitelikler taşır.

Âşığın hayat felsefesini kendine has bir tarzda ortaya koyduğu şiirleri, değişen şartlara ve farklılaşan şiir anlayışlarına ve asırlar geçmesine rağmen değerini yitirmemiş, toplumu/toplumları birleştirmeyi başarmıştır.

Kaynakça

- Ataniyazov, S. (1999). Türkmen boylarının geçmişi, yayılışı, bugünkü durumu ve geleceği. *Bilig.* (10), 1-32.
- Ayvazoğlu, B. (1999), *Güller kitabı / Türk çiçek kültürü üzerine bir deneme*. Ötüken Yayınları.
- Başgöz, İ. (1999). *Karac'oğlan I (inceleme)*. Çağdaş Matbaacılık-Yayıncılık.
- Chodzko, A. (1842). *Specimens of the Popular Poetry of Persia: as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, The Bandit-Minstrel of Northern Persia and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea*. Printed for the Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland.
- Cunbur, M. (2013). Karacaoğlan'ın şiirlerinde etnografya ve folklor unsurları. S. Koz (Haz.), *Karacaoğlan Kitabı* içinde (s. 157-174). Kitabevi Yayınları.
- Çetinkol, M. (2022). *Karaca Oğlan'ın şiirlerinin tematik açıdan incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi.
- Dağlarca, F. H. (1973, Temmuz 6). Karaca Oğlan doğayı ilk görenlerdendir. *Milliyet Sanat*, (37), 5.
- Divitçioğlu, S. (2005). *Oğuz'dan Selçuklu'ya boy, konat ve devlet*. (4. Baskı). İmge Kitabevi.
- Ergin, M. (2014). *Dede Korkut kitabı I (9. Baskı)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, S. N. (1974-MCMLXXIV). *Karaca Oğlan/hayatı ve şiirleri*. İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Esen, A. Ş. (2018). *Anadolu âşıkları - I, Karacaoğlan (2. Basım)*. İ. Görkem (Haz.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gadamska-Serafin, R. (2019). Aleksander Chodźko—romantyk i uczony-orientalista. In Romantyzm uniwersytecki: kulturotwórcza rola ósrodków akademickich w pierwszej połowie XIX wieku, pod redakcją Elżbiety Dąbrowicz i Marcina Lula (pp. 137-171). Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Görkem, İ. (2013). Sözlü gelenek ve Karacaoğlan. S. Koz (Haz.), *Karacaoğlan Kitabı* içinde (s. 121-130). Kitabevi Yayınları.
- Günay, U. (1993). XVII. yüzyıl saz şâiri Çukurovalı Karacaoğlan ile ilgili bir değerlendirme. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu (20-24 Kasım 1991, Adana) Bildirileri* içinde (s. 31-54). Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Halaçoğlu, Y. (2010). *Osmanlı kimliği ve aşiretler*. Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Halaçoğlu, Y. (2011). *Anadolu'da aşiretler, cemaatler, oymaklar I(1453-1650)*. Togan Yayınları.
- İlbey, M. (2010). *Geçmişten günümüze Türkmenler (Oğuzlar)*. Hdy Yayınları.
- İsmayılova, E. (2016). Köroğlu Destanı'nın Avrupa dillerine çevirisi ve yayını: yabancı araştırmacılar gözüyle incelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 150-165.
- İvgin, H. (2013). Karacaoğlan geleneğinin kültür-sanat ve edebiyatımızdaki yeri. S. Koz (Haz.), *Karacaoğlan Kitabı* içinde (s. 143-148). Kitabevi Yayınları.
- Karl, R. (2016). Translating Turkic oral epics into English and German: problems and insights. *Вестник Северо-Восточного федерального университета имени МК Аммосова: Серия Эпосоведение*, (1), 76-82.

- Köprülü, M. F. (2004). *Saz şâirleri I-V*. (3. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Onar, M. (1993). Karacaoğlan karmaşası. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu (20-24 Kasım 1991, Adana) Bildirileri* içinde (s. 129-136). Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (2012). *Karaca Oğlan (gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. baskı)*. Akçağ Yayınları.
- Soylu, S. (1997). *Örnekmeli-açıklamalı Karacaoğlan sözlüğü*. İçel Valiliği Yayınları.
- Wilks, J. M. (2001). The Persianization of Köroğlu: Banditry and Royalty in Three Versions of the Köroğlu “Destan”. *Asian folklore studies*, 305-318.
- Yalman (Yalkın), A. R. (1993). *Cenupta Türkmen oymakları- II*. S. Emir (Haz.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yalman (Yalkın), A. R. (2000). *Cenupta Türkmen oymakları- I*. S. Emir (Haz.). Kültür Bakanlığı Yayınları.

İnternet Kaynakları

- <http://www.istiklalmarsidernege.org.tr/IcerikDetay?Id=1065&IcerikId=736&PageId=1>, 13.04.2023).
- <http://www.lugatim.com/s/MUHALLET>, 18.05.2022).
- [https://de.wikipedia.org/wiki/Laban_\(Bibel\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Laban_(Bibel)), 10.04.2023).
- <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=241416&dkymId=56855>, 12.06.2022).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Alexander_Chodzko, 15.04.2023).
- <https://www.iranicaonline.org/articles/chodzko-aleksander-borejko>, 15.04.2023).
- <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ökçe>, 12.05.2023).

Sonnotlar

¹ “Karaca Oğlan gibi ‘Karaca Oğlan’ isminin yazımı da tartışmalıdır. Kimi kaynaklarda ayrı (Banarlı, Ergun, Köprülü, Öztelli, Sakaoğlu, Tecer, Wannig ...) kimi kaynaklarda bitişik (İshak Refet, Başgöz, Cunbur...) yazılan bu sözcükler, faydalandığımız kaynaklarda nasıl yazılmışsa o şekilde alınmıştır. Fakat çalışmamızın genelinde Sakaoğlu’nun görüşü ile hareket edilerek, sözcükler ‘Karaca Oğlan’ biçiminde ayrı; hece düşmesinde ise ‘Karac’Oğlan’ olarak yazılmıştır. Sakaoğlu; sözcüklerin eski yazıyla her yerde, özellikle de cönklerde, ‘güzel h(e): / ھ / ه / ٤’ ile yazıldığı için ayrı yazılması görüşündedir. Ona göre, eğer bu sözcükler bitişik olsaydı her yerde bitiştirilerek yazılabilirdi. Sözcüğün eski harflerle yazımı ‘قراجه اوغلان’ veya ‘قره جه اوغلان’ şeklindedir ve Sakaoğlu, sözcüğün orijinal yazımına sadık kalmaya dikkat etmiştir” (Çetinkol, 2022, s. 5-6).

² Araştırmalarımıza göre bu ifade ilk olarak Mustafa Onar tarafından 1993 yılında kullanılmıştır (Onar, 1993).

³ Kitabın adı uzun olduğu için sonraki kısımlarda eser, CAGE (Chodzko’nun adı geçen eseri) olarak kısaltılmıştır. Bu eserin Türkçe karşılığı, *İran’ın Popüler Şiir Örnekleri, Kuzey İran’ın Korsan Âşığı Köroğlu’nun Macera ve Doğaçlamaları ve Hazar Denizi Kıyılarında Yaşayan Halkların Şarkıları* şeklindedir. Eser, Türk halkbiliminin önemli derleme kitaplarından biri olan *Cenupta Türkmen Oymakları* adlı esere birçok açıdan benzemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Yalman/Yalkın, 1993, 2000).

⁴ Adı geçen kitap, alanın uzmanlarınca da en yetkin eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Hatta bu uzmanlardan biri olan Prof. Dr. İsmail Görkem, Sakaoğlu’nun kitabını “Muhalled/muhallet” olarak tavsif eder (Görkem, 2013, s. 126; Esen, 2018, s. 31). Muhalled/muhallet; *gelip geçici olmayan, sürekli, kalıcı, ebedî* demektir (<http://www.lugatim.com>).

⁵ Chodzko, Rus diplomatik servisine girdikten sonra Tebriz ve Tahran’daki Rus misyonlarında tercüman ve Reş’t’te konsolos olarak görev yapmış; 1841 yılına kadar da İran’da kalmıştır (<https://www.iranicaonline.org>).

⁶ Eserin ikinci baskısı 1864 yılında yine Londra’da basılmış; eser, Chodzko ve A. Breulier’in işbirliğiyle *Aventures et improvisations de Koûroglou, héros populaire de la Perse septentrionale* adıyla Fransızcaya tercüme edilmiştir (<https://www.iranicaonline.org>).

⁷ Chodzko’nun ifadesinin orijinali; *The following thirteen songs were collected, chiefly in Nardin, during an excursion in Northern Khorassan, which I made in 1833* (Chodzko, 1842, s. 379) şeklindedir.

⁸ Köprülüzade Mehmet Fuat'ın 2 Mayıs 1914 tarihli İkdam gazetesindeki “Mübahasat-ı Lisaniyye ve Edebiyye/Saz Şairleri:8-Âşık Tarzında Şive ve Lisan” adlı yazısında yer alan mahlassız bazı şiir örnekleri “Karaca Oğlan”a bağlanmaktadır. Bundan önce Friedrich Giese'nin 1902 ve 1904 yılında Konya'da yaptığı derlemelerde de yer alan ve oldukça karışık, eksik ve mahlassız verilen bazı şiirler de Karaca Oğlan'a atfedilmiştir. Sakaoğlu âşıkla ilgili ilk yayım olarak Köprülü'yü esas almıştır (Sakaoğlu, 2012, s. 84-85).

⁹ Alexander Chodzko'nun “Köroğlu” konulu kitabının sonuna nesir şeklinde eklediği Karaca Oğlan'ın üç şiiri, âşığımızın yayımlanan ilk şiirleridir. Sakaoğlu'na göre, ülkemizde saz şairleriyle hiç ilgilenilmeyen bir dönemde Batılı araştırmacıların, edebiyatımızın öbür dallarıyla birlikte âşık edebiyatımıza da eğilmeleri önemli bir noktadır (2012, s. 81).

¹⁰ Sakaoğlu bu şiirlerden sadece birini (*My beloved, with a face radiant with smiles* ifadesiyle başlayan şiiri) adı geçen eserine almıştır (2012, s. 241-242).

¹¹ Nardin, İran'ın kuzeyinde Semnan/Simnan Eyaleti'nde Meyami/Kalpuş ilçesinin sınırlarında bir köydür (<https://en.wikipedia.org>). Burası, İran'ın Horasan eyaletinin de kuzeyine düşmekte ve Semnan eyaletiyle bu eyaletin ortasında yer almaktadır. Bu köy, İran'ın Türkmenistan sınırına da oldukça yakındır; Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'a yaklaşık 400 km mesafededir.

¹² Yazar, bu bölümün başladığı sayfaya yay ayrıç içinde *Translated from the Turkman and Perso-Turkish Dialects* (Türkmen ve Fars-Türk lehçelerinden tercüme edilmiştir.) ifadesini de yazmıştır (Chodzko, 1842, s. 377).

¹³ “Türkmen” adı ilk kez VIII. yüzyılda yazılmış bir Soğut mektubunda geçer. IX. yüzyılın başında Çinliler onlardan “Te-chumeng” olarak bahsederler. İslam kaynaklarında ise Türkmen adı X. yüzyılın ikinci yarısındaki coğrafyacılarından Makdızı'nın (Mukaddesi) eserinde geçer. Bu adın anlamını Biruni şöyle belirtir: “*Araplarla Türkler arasında tercümanlık yaptıklarından, tercüman kelimesiyle uyak olsun diye Müslüman Oğuzlara 'Türkmen' denmiştir.*” DLT'de ise Türkmen adı “Türk-manand” yani “Türk benzeri” sözünden türetilmiştir. (Divitçioğlu, 2005, s. 53-54). (Malum olduğu üzere, Karaca Oğlan'a sahip çıkan ülkelerden biri de Türkmenistan'dır. Âşık, Türk dünyasının ortak motiflerinden biridir.) “Tuka” boyu/aşiretiyle ilgili ise yapılan araştırmada ise net bir bilgi tespit edilememiştir. Bu sözcüğün *Tuva, Teke, Töker, Dukha/Duha, Dukak* vb. sözcükleriyle bağlantılı olduğu düşünülebilir. Tuvalar bir Türk boyudur ve bugün de varlıklarını sürdürmektedir. Fakat Türkçede b-v değişimi olmasına rağmen k-v değişimi söz konusu değildir. Dolayısıyla Tuka ile Tuva arasında ilgi kurmak zordur. “Teke” ise büyük Türkmen boylarından biridir (Ataniyazov, 1999, s. 10) bir topluluk anlamıyla, bugün Anadolu'nun güneyindeki Türkmenler de “Teke” olarak adlandırılır (Halaçoğlu, 2010, s. 96;2011, s. xxxiv), aynı zamanda onların yaşadığı coğrafya da bu adla bilinir. Araştırma sahasındaki bölge olan İran'ın kuzeyi ile buranın arasındaki uzaklıktan dolayı bu sözcükle anlamlandırmak da zordur. Ses yapısı itibarıyla “Tuka”ya benzeyen Oğuz boylarından biri de Töker/Döger/Döger'dir. Ancak bu boyu da yaşadıkları yer itibarıyla ilişkilendirmek güçtür (İlbey, 2010, s. 82). “Tuka” boyuyla ilgili başka bir yaklaşım, Selçuk Bey'in babası olan “Dukak” ile alakasıdır. Aslen Oğuzların Kınık boyundan bir Türkmen olan “Dukak” Selçuklu uruğunun da atasıdır (Divitçioğlu, 2005, s. 55). Büyük Selçukluların derlemenin yapıldığı Nardin/Horasan ile bağlantısı (İlbey, 2010, s. 95) ve Türkçede t-d değişimi ve k-h'nin ses yakınlığı bunu düşündürmektedir. Kanaatimizce, ses yapısı itibarıyla “Tuka” sözcüğünün *Dukha, Duha, Dukak* kelimeleriyle ilişkisi de kuvvetlidir. Ancak günümüzde Dukhalar/Duhalar Moğolistan'ın kuzeyinde yaşayan küçük bir Türk topluluğudur. Buranın Karaca Oğlan'ın şiirlerinin derlendiği Nardin'le arasında yaklaşık 6000 km mesafe vardır. Bu durum da sözcüğün bağlantısını zayıflatmıştır. Bununla birlikte Tuva Cumhuriyetiyle bu topluluğun yakın olduğu da bir gerçektir. Burada *Dukha/Duha* ifadesi, Dede Korkut boylarından “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul”daki “Duha”yı da akıllara getirir. Çünkü Dede Korkut'ta “Duha” sözcüğü “خ” harfiyle yazılır (دوخه) ve bu ses “k” sesine çok yakındır (Ergin, 2014, s. 177). Elbette bu mevzu, konunun uzmanı olan tarihçiler tarafından araştırılmaya açıktır.

¹⁴ Kitapta bu ifade şöyledir: *The three following songs are attributed to Karajoglan, of the tribe of Turkman Tuka, whose productions are very much esteemed in Khorassan* (Chodzko, 1842, s. 383). (*Aşağıdaki üç türkü Horasan'da eserleri çok beğenilen, Türkmen Tuka boyundan Karacaoğlan'a atfedilir.*)

¹⁵ Daha anlaşılır olması amacıyla şiirlerin orijinal İngilizce metinleri kalın, Türkçe tercümeleri ise yay ayrıç içinde italik olarak verilmiştir.

¹⁶ Günümüz Türkçesinde “tilki” kurnazlığın sembolüdür, bu cümlede ise “pısırık, çelimsiz, ödle” olarak anlamlandırılmıştır.

¹⁷ Âşık, birçok şiirinde at türlerine yer vermiştir. (Arap, boz, kır, küheylan, yağız, yavuz, yeğün) Ancak atlar içerisinde özellikle “Arap atı” şiirlerde daha çok kullanır. “*Binelim Arab atlara (491/2), Ezel biz de binerdik Arab ata (262/3)* örneklerinde de görüldüğü üzere hızından ve kazandırdığı statüden dolayı makbul olan bu at, âşığın şiirlerinde 25 farklı yerde geçmektedir (Çetinkol, 2022, s. 239).

¹⁸ Bütünlüğün bozulmaması adına şiirlerde geçen dipnotlar ait olduğu sayfa ve şiirle birlikte verilmiş, diğer metinlerle karışmaması için de küçük puntolarla yazılmıştır.

¹⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. ([https://de.wikipedia.org/wiki/Laban_\(Bibel\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Laban_(Bibel))).

²⁰ “Öğçe” ya da “ökçe”, *ayağın arka kısmı* olarak bilirse de burada *sınamak* ya da *yapılan bir denemeden sonra birine güvenmemek* anlamında mecazen kullanılmıştır (Soylu, 1997, 58; Sakaoğlu, 2012, s. 719). Kelimenin Eski Türkçedeki “geri, arka” anlamındaki “ök” sözcüğünden +çA ekiyle türetilmesi de bu mecaz anlamı destekler (<https://www.nisanyansozluk.com>). Karaca Oğlan da bu mısralarda muhatabını denemiş ve ona güvenemediğini bu sözcükle ifade etmiştir.

²¹ Kaynak eserde “ögen” biçiminde yazılan bu sözcüğün basım hatası olduğu kanaatindeyiz. Çünkü sözcüğün aslı “öğ(k)çe”dir.

²² Bu şiir de ikinci şiir gibi tek parça hâlinindedir. Fakat şiir, iki ayrı sayfada (386-387) yer aldığı için burada sayfa sayfa ele alınmıştır.

²³ Metnin orijinalinde “+” işareti kullanılmıştır. Bunun nedeni aynı sayfada iki dipnot olmasıdır. Birinci dipnot * ikincisi ise + biçiminde verilmiş ve karışıklık bu şekilde önlenmiştir (Chodzko, 1842, s. 386).

²⁴Çoğu çiçeğin kuruduğu kış mevsiminde de yetişen, kokusuyla insanları mest eden nergisin mitolojide meşhur bir anlatısı vardır. Bizim bugün nergis dediğimiz çiçek, asıl adı *Narkissos* olan güzel bir delikanlıdır. Suyun üstünde kendi yansımasını başkası sanıp kendine âşık olan Narkissos bu uğurda ölür. Mitolojiye göre, Narkissos öldükten sonra sarı göbeğini beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçeğe dönüşmüştür: Nergis. Bu efsaneden gelen “narsisizm” terimi, psikolojide “kendi kendine hayranlık” diye kısaca tarif edilebilecek bir kompleksin teknik adı olmuştur. Narkoz ve narkotik gibi terimler de aynı kökten gelir. İlgi çekici olan, nergisin bünyesinde uyuşturucu bir maddenin bulunmasıdır. Bunun için divan şairlerine göre nergis bimar, mesttir, mahmûrdur. Çiçek toplumunda ise elinden kadehi düşmeyen biri olarak tasavvur edilmiştir (Ayvazoğlu, 1999, s. 142; Çetinkol, 2022, s. 218-219). Konuyla ilgili detaylı bilgi için *bkz.* (Erhat, 1996, s. 211-212).

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Mehmet ÇETİNKOL

Diğer Yazarlar / Other Authors: Halil SARI

Yazar Katkı Oranı Beyanı/Author Contribution Rate: Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı yapmışlardır.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazarlar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkilerinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmalarının olmadığını beyan etmişlerdir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazarlar bu makalede “Etik Kurul İzni”ne gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazarlar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmişlerdir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)’nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.